

Liptay Imréné - egy 20. századi magyar szülésznő története

Imréné Liptay – the story of a 20th century Hungarian midwife

H. Molnár Anikó szülésznő hallgató, Lipienné Dr. Krémer Ibolya adjunktus, Dr. Rigó János DSc, tanszékvezető
Semmelweis Egyetem Egészségtudományi Kar Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikai Ismeretek Tanszék
hmolnaraniko@gmail.com

Initially submitted Febr 25, 2021; accepted for publication March.21, 2021

Abstract

Nowadays, in Hungary, midwives are classified as skilled health workers, and according to their qualifications and professionalism, they are important health care providers. Midwifery, as an ancient profession based on traditions and rituals, was gradually transformed to an in-patient nursing of the 20th century health care facilities. This study was written on the basis of a diploma work “The Life and Working of Hungarian Midwives in the 20th Century” defended at the Faculty of Health Sciences of Semmelweis University in 2020, inspired by a memorial plaque in honor of the former midwife of Gyömrő. This review presents the professional career and life of the town midwife Liptay, born Ilona Hebrancz (1903-1990). It is based on her records and oral history of her descendants and acquaintances while focusing especially on changes of the traditional midwifery in Hungary.

Kulcsszavak: regeneratív orvoslás, szövetmérnöki tudomány, történelem

Keywords: regenerative medicine, tissue engineering, history

1. ábra Emléktábla a gyömrői ház homlokzatán/forrás: saját fotó

A szülés és születés módja és helyszíne az elmúlt évtizedekben és napjainkban élénk társadalmi vitákat generál, mintegy megtörve az ősi misztériumot, amely hagyományosan a női körök csendjében szolgálta az emberi faj fennmaradását. A termékenységgel és szüléssel kapcsolatos tudást a közösség által kiválasztott és megbecsült asszonyok adták tovább a fiatalabb generációnak. Saját szülésük és nőtársaik születeinél való segítségnyújtás útján már tapasztalatot szerzett, az emberi test működésének megismerésére nyitott, ügyes, éles eszű asszonyok közül kerültek ki a közösség bábái. A születeknél jelen lévő asszonyok tudása anyáról leányra szállt, a bábáság egyfajta beavatottságot jelentett, a nő teremtképességének titkait őrizte és adta tovább. Az orvostudomány fejlődésével a XVIII. század közepén reflektorfénybe került a szülés, mint élettani folyamat megfigyelése és kutatása. Ennek célja az anyai és magzati halandóság csökkentése volt. A tudomány fejlődése a 20. századra a szülészetben is robbanásszerű változásokat hozott Európa szerte, mely folyamat még napjainkban is zajlik, és éles különbségeket mutat országonként, hazánkon belül intézményenként is.

A bábák társadalmi helyzete és megbecsülése a 20. században

Az 1876. évi XIV. törvénycikk „a közegészségügy rendezéséről” az állam és községek egészségügyre vonatkozó köteleseit foglalta össze. E törvénycikk szerint minden 1500 lélekszám fölötti település köteles volt saját bábát alkalmazni. A kisebb falvaknak lehetőségük volt egymással összefogva eleget tenni ennek a kötelezettségnek. Az ilyen összefogásban alkalmazott bábát *körbábának* hívták (Szállási, n.d.). A községi szülésznői állás betöltésekor az oklevéllel rendelkező bábák előnyt élvezhettek.

A parasztbábák mellett először a nagyvárosok közelében, majd a kisebb falvakban, tanyákon is munkába állt egy-egy képzett bába. A kifejezetten női munkákból nem volt nagy kínálat, a bábáság pedig jól fizető állás hírében állt, a bábák tiszteletreméltó, megbecsült személyek voltak (Kiss Lajos, 1981). Míg az ősi hagyományok szerint tapasztalt, maga is többször szült asszonyokból kerültek ki a bábák, a bábaképzők megjelenésével jellemzően gyermeküket egyedül nevelők, özvegyasszonyok, fiatal házasságok választották a biztos megélhetésnek számító foglalkozást.

Szabó József, Liptay Imréné második unokája bocsátotta rendelkezésünkre Gyömrő egykori szülésznője hagyatékát, és mesélte el a családi történeteket, ahogy ő hívta, „Mama” életútját.

A gyermek születése, egy élet kezdete minden család számára kitüntetett pillanat, a szülésen, ezen az intim eseményen jelen lévő személyek életre szólóan beavatottá válnak. A közösen átélt élmény emléke összekapcsolja a szülő nőt és segítőjét, a gondoskodás pedig hálával tölti el a családot. Nem meglepő tehát, hogy a bábákat a legtöbb településen szeretet és tisztelet fogadta. Szabó József nagymamája bensőséges kapcsolatairól nem sokat tudott mesélni, hiszen ő még igen fiatal volt, amikor a bába aktívan dolgozott a település várandósaiért. A kötődés bizonyítéka azonban a mai napig fennmaradt egy dokumentum formájában, mely 648 aláírást tartalmaz. A község lakói egy emberként álltak ki bábájukért, amikor bírósági eljárás indult ellene. Egy beadvány tanúskodik arról, hogy a település számára nélkülözhetetlen Lipi néni munkája: „Gyömrő község végrehajtó bizottsága Liptay Imréné, ki községünkben 1951. óta mint községi bába dolgozik, munkája ellen eddig semmi kifogás nem merült fel, mindig pontosan és lelkiismeretesen végezte, a Vöröskeresztnek aktív tagja, és dolgozó nőknek nagy táborát mozgatta meg a Vöröskereszten keresztül, mely szükséges továbbra is községünkben maradjon és dolgozzon. Gyömrőn, 1953. január 6. Garamvölgyi István V.B. titkár, Klics Gyuláné V.B. elnök”.

A pecséttel ellátott papírhoz 12 oldalas melléklet tartozik, mely az összegyűjtött aláírásokat tartalmazza. Az eljárás tiltott magzatelhajtás vádja miatt indult, melyről alább írunk bővebben.

Gyömrői interjúalanyaink csak halványan emlékeznek erre az esetre, azonban még ma is meg tudják erősíteni, hogy Liptay Imrénéhez hasonló jó szándékú, elhivatott és talpraesett bábát nem ismertek. Potondi Ferencné Szikora Mária 1966-ban szülte első gyermekét. Abban az időben már minden várandós nőnek a kórházi szülést javasolta orvosa. Mária a szülés után egy héttel hazatért újszülöttjével, amikor egy hirtelen mozdulat következtében a gátsebe vérezni kezdett. Liptay Imréné készségesen sietett segítségére, és napokon át látogatta őt, kezelte a felrepedt területet. Steuer Istvánné Ica néni, Mária testvére büszkén meséli, hogy legkisebb húguk és saját első gyermeke is Lipi néni kezeibe érkezett, számára feledhetetlen mindkét közös élmény. A hagyatékot őrző dobozból előkerül egy keresztelői csoportkép. A megkeresztelt újszülött pólójában, a családtagok körében, a fotón természetesen Liptay néni is felismerhető.

A hagyományok szerint a keresztelőn a bába is részt vett, szívesen látott vendég volt a család ünnepén. A szokás a 20. század közepéig megmaradt, csak a szülések intézményesítése, a magánházakban vezetett élettani szülések visszaszorítása vetett véget ennek.

2. ábra Keresztelői fotó Szabó József gyűjteményéből, felső sor, balról a második Liptay Imréné

A bábaképzőtől az önálló szüléskísérésig

A 20. század az Osztrák-Magyar Monarchia által létrehozott Vallás- és Közoktatási Minisztérium fennhatósága alatt működő bábaképzési modellt örökölte. Ekkor a bábaoklevél megszerzéséhez már magyar nyelven lehetett tanulni, a felvételi eljárás során pedig leginkább erkölcsi és képességbeli követelményeket támasztottak a leendő szülésznők felé (Forrai, 2000). Az iskolába jelentkező bábajelöltektől többek között elvárták a jó írás- és olvasás készséget, a tiszta, rendezett külsőt, és természetesen a szóbeli felvételi vizsgán a kommunikációs képességeiket is felmérték.

Gyömrő bábájának legrégebbiről fennmaradt dokumentuma egy 4. osztályos év végi értesítő az Újpesti Elemi Iskolából, amely Hebrancz Ilona kiváló tanulmányi eredményéről tanúskodik az 1912/13-as tanévben. A remek képügyességgel megáldott Ilona orvosi pályáról álmodott, de a továbbtanulást családi

körülményei nem tették lehetővé, az elemi elvégzése után varrónőként dolgozott Budapesten. Már feleség és édesanya volt Ilona, amikor idősödő édesanyja szívbetege miatt, orvosi utasításra vidékre kellett költözniük. A nem túl távoli, de a főváros forgatagától mégis messze fekvő, csendes, tiszta levegőjű Gyömrőt választották életük új helyszínéül. Liptay Imréné innen járt naponta vissza a pesti szalonba, ahol „*valódi párizsi modelleket*” készített (Nyíri, 1969). Ilona injekciókúra miatt érkezett a körzeti orvosi rendelőbe, amikor egy nyílt csonttörés ellátásához segítséget kért tőle orvosa. Az alkalmi asszisztálás után szakmai kapcsolatuk egyre szorosabbra fűződött, így hamarosan orvosi ajánlólevéllel a kezében jelentkezett a Tauffer Vilmos egyetemi professzor által alapított iskolába, a II. számú Szülészeti és Nőgyógyászati Klinikával szoros kapcsolatban működő Budapesti Bábaképző Intézetbe. Az 1912-1931 között Lovrich József igazgató vezetése alatt álló intézet 10 hónapon át tartó elméleti és klinikai gyakorlati képzést biztosított a hallgatóknak, mely további 2 hónap kórházi gyakorlati képzéssel egészült ki (Fekete, 1970). Liptay Imréné számára a képzés során az orvosi terminológia elsajátítása bizonyult a legnehezebb feladatnak, de vizsgáit sikeresen abszolválva, szakmai gyakorlatát a Rókus Kórház Szülészeti Osztályán letöltve tért haza Gyömrőre 1930. augusztus 1-jén. Akkor magánbábaként kezdte meg működését, később pedig egyik írásában Gyömrő község ösztöndíjas szülésznőjeként mutatkozik be. Az oklevél megszerzése után 3 héttel hívták először szüléshez, az első gyömrői újszülöttet, akit világra segített szintén Ilonának hívták. Az ekkor körülbelül 7000 lakosú Gyömrőn feltehetően több baba is dolgozott. Kezdetben a bábaság mellett az akkori körzeti orvos rendelőjében asszisztensként is jelen volt Ilona, valamint rendszeresen segített más, a helyi orvosok által végzett beavatkozásoknál.

A 19. század végére már egészen különböző szempontok szerint dolgoztak az okleveles bábák, mint a hagyományokat követő parasztbábák (Deáky, 1996). A falvakban letelepedett okleveles bábák a képzésük során elsajátított egészségügyi ismereteik terjesztésével főként a higiénés szokások korszerűsítését vívták ki. A kulturális szokások és társadalmi értékrendek tiszteletben tartását a közösség továbbra is elvárta a szülés körüli segítőtől képzettségükre való tekintet nélkül.

A tudás elmélyítésére az oklevél megszerzése után is volt lehetőség. Liptay Imréné egyetlen fennmaradt bábanaplója valószínűleg pályafutásának utolsó szülészeti dokumentuma volt. Borítóján két, pecsétell ellátott igazolást láthatunk. 1951-ben a II. sz. Női Klinikán tartott továbbképzésen vett részt, 1957-ben pedig a Pest Megyei Tanács Kórházában 6 hetes továbbképző tanfolyam után tett sikeres záróvizsgát.

Tárgyi eszközök és a munkavégzés szabályai

A baba feladata volt szülés után 8 napon át naponta látogatni a gyerekágyast. A vizitek alkalmával az asszonyok általános állapotát, vérzését, testhőmérsékletét ellenőrizte. Az újszülött fürdetése mellett a pelenkák mosása is a bábára maradt, ha nem volt olyan családtag, aki a háztartásban segíteni tudott (Markos, 1988). A 20. század elején a hivatalos bábakönyv Kézmárszky Tivadar: *Magyar bábakönyv a bábai hivatás gyakorlásáról* első ízben 1902-ben került az iskolákba. Ezután az 1911-ben átdolgozott, második alkalommal kiadott tankönyv jelent meg. A harmadik, szerkesztett kiadás 1934-ben az addig használatos mérgező higany(II)-klorid helyett már a klórtartalmú fertőtlenítőszer használatát írja elő. Ez kissé kései fejlesztésnek számít, ha figyelembe vesszük, hogy Semmelweis már az 1800-as évek második felében is a klórvizes kézmosást javasolta a gyermekágyi láz megelőzésére (Petrovics, 2011). E kiadás tartalmazza az 1931-ben hatályba lépett a Tauffer-féle Szülészeti Rendtartást is, mely a szülészeti eseményekkel és szövödményekkel kapcsolatban bejelentési kötelezettséget ír elő a bábák számára. A Magyar Királyi Belügyminiszter 1902. évi 95.000 számú körrendeletének „*Rendelet és utasítás okleveles bábák számára*” fejezete jelentette a század kezdetén hivatását teljesítő baba számára a vezérfonalat. A rendelet a *Magyar*

bábakönyv függelékeként is nyomtatásba került, már képzésük során is egyértelmű iránymutatást adott a bábatanoncoknak. A szülésznők munkáját az úgynevezett hatósági orvosok felügyelték, és rendszeresen, negyedévente ellenőrizték. Az ellenőrzés kiterjedt a működési feltételek, az eszközök és fertőtlenítő szer nyilvántartására, valamint a szülési naplók pontos vezetésére is. A rendeletben foglalt szabályok ellen vétő szülésznő bűnvád alá volt vonható a 1897. XXXIV. törvénycikk 19. §-ának 4. pontja szerint.

„A bábátáska sajnos nem maradt meg.” – mondja csalódottan Szabó József. Emlékszik még nagymamája táskájára, melyet sosem hagyott otthon, ha szüléshez hívták.

A rendelkezésünkre bocsájtott bábanapló is arról tanúskodik, hogy 1956-ban már a higany(II)-kloridot nem használták, helyette az 1930-as évek elején forgalomba került Neomagnol (chlorogen) tabletta állt rendelkezésre, melynek használatát pontosan dokumentálta Liptay Imréné.

Immateriális eszközök: szaktudás és elhivatottság

Lipi néni – ahogy Gyömrőn emlegetik – mindig rendelkezésre állt. József visszaemlékszik, hogy számtalanszor előfordult éjszakai, hajnali zörgetés házuk ajtaján. Ilyenkor felébredtek a szobában alvó gyerekek is, majd megnyugodva konstatálták, hogy Mama készülődik, szüléshez hívták. A bábákkal szemben támasztott követelmények között szerepelt, hogy könnyen elérhetők legyenek. Életmódjukat meghatározta, hogy különös gonddal figyelniük kellett a személyi higiéniára. A bábakezek mindig tiszták és ápoltak voltak, ruhájuk pedig frissen mosott és vasalt.

Mária és Ica néni találkozásunkkor hosszan meséltek arról, milyenek ismerték bábájukat. Elbeszélésükben gyakran előforduló szavak voltak a fürge, ügyeskező, talpraesett, határozott, rátermett. Úgy emlékeznek vissza rá, mint mindig készséges, megértő asszonyra, aki szakmájában magabiztos hozzáállást tanúsított. „Hivatása volt az élet, sugárzott róla az élet szeretete. Mindent megtett a szülő nőkért és az újszülöttekért. Amikor tudomást szerzett róla, hogy elvesztettem a szívbeteg kisfiamat, nagyon sajnálta ő is, ami velünk történt. Tudtam, hogy mélyen együtt érez velem.” – mondja Ica néni.

Várandósgondozás és tanácsadás

Nem volt ember a faluban, aki ne ismerte volna a helyi bábát. A nők nem csak mint szakemberhez fordultak a szülésznőhöz kétségeikkel, problémáikkal, hanem gyakran féltett titkukat bízták rá, bizonytalanságukban a bába tanácsa volt számukra az útmutató. Régi hagyomány szerint ugyanis a falu közössége szigorú diszkréciót várhatott el a bábától, mindazonáltal a titoktartásnak köszönhetően sok családi konfliktust is megelőzhetett. A terhesség megállapítására, a szülés várható idejének kiszámítására, a várandóssággal járó kellemetlen vagy kóros tünetek kezelésére, tanácsadásra is gyakran kérték fel a helyi bábát, aki indokolt esetben természetesen orvoshoz irányította a várandóst. A falvak és tanyák egészségügyi helyzetének megreformálása az 1930-as években már erősen éreztette hatását (Szauer, 2000). A mai védőnői szolgálat elődei voltak a Stefánia Szövetség, mely 1915-ben és a Zöldkeresztes Egészségvédelmi Szolgálat, amely 1927-ben kezdte el működését. Kiemelt feladatuk volt az anya- és csecsemővédelem, azonban a várandós nők szívesebben fordultak továbbra is bábájukhoz kérdéseikkel.

„Abban az időben a Zöldkeresztes nővérekhez is járni kellett a terhesség alatt. A látogatás alkalmával megmérték a súlyunkat, de mást nem csináltak. 400 forintos babakelengye utalványt kaptunk, amit itt helyben a gyömrői boltban be lehetett váltani.” – emlékszik vissza Potondi Ferencné az 1960-as évekre.

Szabó József egy kisalakú kockás füzetet húz elő a papírok közül, melyet nagymamája, Liptay Imréné várandósgondozási naplóként vezetett. Borítóján csupán az évszám van feltüntetve: 1968. A naplóban 31

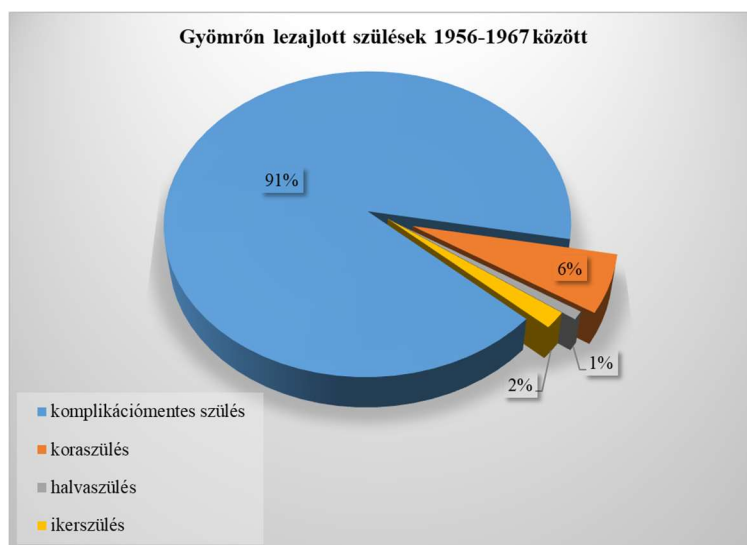
nő látogatásáról szóló feljegyzés található. A várandós neve, születési dátuma, vércsoportja szerepel, valamint a terhesség sorszáma, utolsó menstruáció dátuma és a garviditas kora hónapokban számolva. A várandós elmondása alapján röviden olvashatjuk panaszait, tüneteit, majd megjegyzésként esetenként: „szakrendelőbe küldtem”.

Szülésvezetés

A rendelkezésre álló tankönyvekből jól látható az a szemlélet, amellyel az okleveles bábákat tanították, majd hivatásuk gyakorlására útjukra bocsájtották a bábaképzőkből. Kenézy Gyula *Bábakönyvében* a szülés szakaszainak leírásakor mindig megemlíti, hogy milyen jellegű és mekkora fájdalmat érezhet az anya, testén milyen változások figyelhetők meg (Kenézy, 1910). A leendő szülésznők felkészülhetnek a türelmes szüléskísérésre: az először szülők esetében átlagosan 18 órát, a többedszer szülőknél pedig 10-12 órát ír a szerző a szülés várható hosszára. A kitolási szak 1-2 óra, a lepényi szak pedig 15-30 perc hosszúságú a könyv szerint.

Az oklevél megszerzésével letett eskü és törvényi utasítás kötelezte a szülésznőket, hogy hívásra azonnal indulni kell a vajúdohoz, a mindig tisztán tartott bábátáskával és annak makulátlan tartalmával együtt. Megérkezésük után első teendőjük a vajúdo kikérdezése, majd a magzat elhelyezkedésének külső vizsgálattal való megállapítása volt. Belső vizsgálatot csak a fertőtlenítő kézmosás, valamint a külső szeméremtest lemosása után volt szabad végezni, ügyelve arra, ahogy a vizsgálat gyors legyen, a fertőzések megelőzése érdekében. A méhszáj tágítását, továbbá a burok megrepesztését tiltotta a protokoll. Összesen két belső vizsgálatot végezhetett a baba szülés alatt. Először a vajúdohoz való megérkezéskor, a második vizsgálat spontán burokrepedés után volt ajánlott. A könyvben látható illusztráció és a szülésvezetés leírása a kitolási szak alatt oldalt fekvő testhelyzetet javasol. A placenta megszületése után fél órával a frissen szült nőt megmosdatták, tiszta ágyba fektették.

Az egyetlen megmaradt bábanapló Liptay Imréné pályafutásának utolsó, szülésekről szóló dokumentuma. A 62 oldalas nagyalakú, keményfedelű könyv az 1956. és 1967. között lezajlott szülésekről tanúskodik. A 12 évet felölelő szülési dokumentáció 114 szülésből (köztük 2 ikerszülés) összesen 115 élve született magzat és egy halott magzat születési adatait tartalmazza (3. ábra).

3. ábra Liptay Imréné bábanaplója alapján (1956-1967)

Indokoltnak tartjuk megjegyezni, hogy a bábanaplóban dokumentált szülések az intézményesítés erőteljes hatását is tükrözik. A korábbi években íródott naplók feltehetően sokkal több szülészeti eseményről számoltak be. Lipi néni családjának információi szerint a bábát 1956. előtt évente átlagosan 50 szüléshez hívták.

Gyermekágyas ápolás

A gyömrői bába naplója szerint a gyermekágyas látogatás a szülés utáni első nyolc napon, naponta történt. A látogatásokat a bejegyzett testhőmérsékletek jelzik. A naplóban azonban nem minden esetben találunk egymást követő nyolc értéket beírva, néha az ötödik vagy hatodik nappal véget értek a vizitek.

A községi orvos munkájának segítése

A friss oklevéllel rendelkező bábák nem minden esetben kaptak azonnali megbízást a község jegyzőjétől. Amennyiben nem volt betöltetlen állás, magánbábaként kezdhették hivatásuk gyakorlását.

Az 1930-ban praktizáló Dr. Gráger Emil OTI orvos (Országos Társadalombiztosító Intézet orvosa) szívesen vette szárnyai alá a kezdő bábát Lipi nénit, rövid időn belül ügyes asszisztensnő vált belőle. Több, mint három éven át dolgozott a körzeti orvos rendelőjében, valamint a községben élő többi orvos segítségére is készséggel sietett szükség esetén. Az adminisztrációs feladatok mellett a sebkötözést, injekciózást, oltások beadását is a fiatal ápolónőre bízta, aki hamarosan magabiztosan mozgott az ápolási feladatok világában.

Alkalmi kórház Gyömrőn

1944. szeptember 22-én Friessner német vezérezredes elrendelte az Attila-vonalak kiépítését, tartva az Alföld felől Budapest ostromára vonuló szovjet csapatok támadásától. A főváros keleti védelmét szolgáló Attila I. és Attila II. védelmi vonal metszéspontja épp a Gyömrő és Maglód között fekvő területen húzódott, kialakításához nem csak a hadtest katonáit, hanem a zsidó munkaszolgálatosokat és a civil lakosságot is kivezényelték (Juhász & Mihályi, n.d.). A 2. Ukrán Front támadása Jászberény felől november 12-től több napon át tartó páncélos ütközetrel indult a város felé. A front átvonulása után a német uralom alól felszabadult település lakóira hárult mind a civil sebesültek, mind a Budapest felé nyomuló szovjet katonák ápolása. Liptay Imréné 1944. november 15-én az akkori „borkimérés” épületében 15 ágyas ideiglenes kórházat létesített a sebesültek ellátására. Az addig helyben praktizáló orvosok közül egy sem volt már az ütközet idején a városban. A szülésznő asszisztensei 17 éves lánya Liptay Borbála, és vele egyidős barátnője Kajdi Valéria voltak. Orvos hiányában a kórház üzemeltetésének minden szervezéssel járó feladata a bábára hárult, emellett ő felelt egy személyben a gyógyítás folyamataért is. A kórház a felépülés szinte egyetlen esélyét jelentette a közelben súlyos sérülést elszenvedett betegek számára. Gyorsan elterjedt a híre, így a járni nem tudó betegeket is ide szállították kézikocsin, és Lipi néni gondjaira bízta őket. A bába saját pénzéből vásárolt gyógyszereket, fertőtlenítő szereket, a Vöröskereszt biztosította a szükséges kötszereket, hogy a betegellátás a lehetőségekhez mérten zavartalanul működjön.

„Nekem kellett vágni, varrni, szilánkot szedni, fogat húzni, sőt még a halottkémi teendőket is nekem kellett ellátni.” – írja önéletrajzában a bába.

„Egy napon behoztak egy öregasszonyt. A jobb lábát amputálni kellett. A kislányom fogta a térdét amíg műtöttem. Egyszer csak elfehéredett, megszédült: Anyukám, rosszul vagyok. Ijedtemben akkora pofont kentem le neki, hogy mindjárt jobban lett. Egyedül nem bírtam volna végigcsinálni...” – meséli a Pest

Megyei Hírlap újságírójának 1969-ben (Nyíri, 1969). Férje, Liptay Imre a fronton harcolt, míg ő a kórházban nappal operált és ápolta, éjszaka pedig a kötszereket mosta és vasalta.

Körülbelül egy hónap múlva érkezett a városba Leimetzter Doktor, később László Doktor, akik azonnal bekapcsolódtak a kórházi betegek gondozásába.

A betegellátás elengedhetetlen része, valamint a legyengült szervezet gyógyulásának feltétele volt a kielégítő táplálkozás. Mindig akadt egy-két család a községben, aki vállalta, hogy segíti a kórház betegeit egy napi étellel. Kajdi Jánosné a konyhavezetői teendőket vette a vállára, munkájának nyoma a mai napig fennmaradt, precízen vezetett konyhanapló formájában. Kis vonalas füzet szolgált konyhai naplóként, melyben többek között a bába kézírását is olvashatjuk: „1945. január 9. Reggeli: tejeskávé kenyérrel. Ebéd: pörkölt burgonyával. 28 személy, köményleves, 7 konzerv, 10 kg krumpli, 30 dkg zsír, 2 dkg paprika. Vacsora: maradék.” A legtöbb sebesült számára már a rendszeres étkezés is az életben maradáshoz jelentette, hiszen ezekben a vérzivataros időkben az alultápláltság gyakori tünet volt. Összesen 37 ember életét mentették meg a kórház dolgozói. A ápoltak többnyire gyömrői, mendei, maglódi civilek voltak, de szovjet katonák is gyógyultak Lipi néni és munkatársai gondoskodásának köszönhetően. Az adminisztráció szerint a kórház működése alatt 19-en haltak meg. A legfiatalabb, akit elvesztettek, egy súlyos koponyasérülést szenvedett 19 hónapos kisfiú volt, a legidősebb elhunyt pedig egy 79 éves férfi.

A kórház 1945. április 23-ig működött. Ez idő alatt előfordult, hogy Lipi néni hetekig nem hagyhatta el az épületet. Amikor a harcok kicsit lecsendesedtek, hazatérve kifosztva találta lakását, később ideiglenes szükséglakásban kellett mindent újrakezdeniük lányával. A település életének rendeződésével sem a városvezetés sem a Vöröskereszt részéről sem érkezett elismerés a szülésznő áldozatos és bátor tetteiért, azonban a mai napig őrzi Liptay Imréné unokája azokat a személyes köszönőleveleket, amelyek ennek az időszaknak emlékei maradtak. Orosz katonák fényképei kerülnek elő a bába hagyatékát rejtő dobozból. Egyiken cirill betűkkel írt pár soros szöveg, másikon alig kiolvasható magyar szavak. Bár nyelvtanilag hibásak a mondatok, mindegyikből árad a tisztelet és a hála.

„Emlékeim a drága nővérnek a fiúktól a fényképet. Borisz, 1944.”

„Emlékeim fényképemet Ica Dokornőnek. Ivan Ivanovics orosz katona, 1944. április 2.”

Egy rövid levelet is találtunk az emlékek között.

„Kedves Testvér! Tegnap akartam kint Nagy Asszonnyal sétálni, de nem volt idő azért, és nagyon sajnálom, és bocsánatot kérek. Nagyon szerettem volna Nagy Asszonnyal beszélni, csak nem tudom magyart. Sokszor csókolom, Borisz”

Önkéntes munka a Vöröskeresztnél

Lipi néni hivatalosan 1951-ben kapta meg kinevezését községi szülésznőként. 1951. november 10-én a Gyömrői Vöröskereszt titkárává választották, ezzel folytatódott a községért végzett munkája, melyet már a háború előtt is nagy lelkesedéssel végzett. Ifjúsági Egyesületet alapított az iskolában, egészségügyi tanfolyamokat tartott, a helyi mentőállomás vezetőjeként munkatársait tanította, valamint további négy mentőállomás felállítását is neki köszönhették a környező települések. A szervezett mentés intézménye a 20. század közepéig meglehetősen hiányosan működött. A fővárosban a Budapesti Önkéntes Egyesület, az ország egyéb területein a Vármegyék és Városok Országos Mentő Egyesülete látott el szolgálatot. 1948-ban állami finanszírozásból megalakult az Országos Mentőszolgálat, mely egy országos hatáskörű központból irányított szervezet volt (Cselkó, 1987). A kezdeti 76 mentőállomás 1952-re további 41-gyel gyarapodott, alig húsz év elteltével pedig már 158 állomásról indulhatott a mentés országszerte.

A szülésznőt 1952. novemberében a Vöröskereszt pest Megyei Szervezete díszoklevéllel tüntette ki munkájáért.

A bábák szerepe a fogamzásgátlásban és magzatelhajtásban

Mint bölcs és a tapasztalt asszonyt nem csak a termékenységével és fogamzással kapcsolatos problémákkal keresték fel a nők, de a bába volt az a személy, akitől tanácsot kérhettek a fogamzásgátlással kapcsolatban is. A megszakított közösülés módszerének lényegét az idősebb férfiak adták át a frissen házasodott társaiknak, néha pedig az asszonyok kezdeményezték ezt férjeiknél, ahogy a bábától hallották. A bábák tanították az irrigációt is, mely a 19. században már elterjedt fogamzásgátlási eljárás volt. A közösülés után ecetes, bórsavas vagy timsós vízzel végeztek hüvelyöblítést (Deáky & Krász, 2005). Az 1800-as évek kezdetéig a nem kívánt magzat elhajtásában szinte kontroll nélkül segítettek a bábák, a gyógyfüvekből készült teák itatásától kezdve egészen a nagyon brutális fizikai beavatkozásokig rendelkeztek eszköztárral. A 20. századra már szigorúan tiltva volt, hogy a bába magzatelhajtó beavatkozást végezzen a várandósokon, azonban mindig előfordult egy-egy eset, amikor a nő kérésére titokban mégis segített a nem kívánt terhességet megszakítani. Az abortuszhoz való hozzáállás egyéni meggyőződés kérdése volt. Néhányan csak tanácsokkal látták el a megesett asszonyokat, mások aktívan közreműködtek a beavatkozásban. Volt olyan bába is, aki nem vett részt a magzatelhajtásban, mi több, elkergette azokat a nőket, akik ilyen kéréssel keresték meg őt (Surányi Z. & Deáky, 1997).

Egy bírósági ítélet története

A század közepén leginkább a nyugat-európai országokban tapasztalható baby boom kevésbé volt érezhető Magyarországon. A háború utáni népességnövekedés üteme igen lassúnak bizonyult a szocializmus által megfogalmazott célokhoz képest. Ezekben az időkben még a Csemegi Károly alkotta első magyar átfogó büntetőtörvénykönyv volt érvényben, az 1878. évi V. törvénycikk *büntettekről és vétségekről* értelmében a magzatelhajtás bűncselekménynek minősült, és erkölcsi alapon tiltva volt. 1945. február 14-én a Budapesti Nemzeti Bizottság bizalmas utasítás formájában felfüggesztette a büntető törvénykönyv magzatelhajtást tiltó rendelkezését. A szovjet katonák áldozatául esett, szexuális erőszak következtében terhesen maradt nők érdekében tett átmeneti könnyítést hivatalosan nem publikálták, a beavatkozásokat kizárólag szakorvosok végezheték. Az anyaság és gyermekvállalás méltatása az 1950-es években központi helyre került a pártpolitikában. A propaganda részeként létrejött az Anyasági Érdemrend és Érdemérem, bevezették a sokgyermekes anyák megjutalmazását, eleget téve Szovjetunió elvárásainak. Ratkó Anna egészségügyi miniszter vezetésével a Minisztertanács 1953. február 8-án kiadta a 1004/1953. (II. 8.) számú határozatát „az anya- és gyermekvédelem továbbfejlesztéséről”. Az abortusz betiltása és a magzatelhajtás elleni drasztikus fellépés mögött a család, az anyaság és a gyermek felbecsülhetetlen értéke állt. A határozat kijelentette, hogy a magzatelhajtás rombolóan hat az erkölcsi életre, és az egész nép egészségét súlyosan veszélyezteti.

Minden valószínűséggel az egyik legnehezebb esztendő történetébe enged betekinteni a Liptay hagyaték 4 oldalas dokumentuma, egy 1953. március 20-án kelt bírósági ítélet. A Pest Megyei Bíróság Liptay Imrénét, mint másodrendű vádlottat 5 év börtönbüntetésre és 10 év közügyektől való eltiltásra ítélte, mellékbüntetésként pedig hivatásának gyakorlásától véglegesen eltiltotta. Az ítélet a fellebbezéseknek nem adott helyet, a büntetés végrehajtását elrendelte, a Monori Járásbíróság ítélete értelmében letöltött előzetes letartóztatásának idejét a főbüntetésbe beszámíthatóvá nyilvánította. A vád: nyereségvágyból elkövetett magzatelhajtás büntette.

Az indoklásban kiderült, hogy jelen ítélet az 1952-ben elsőbíróság ítéletére beadott fellebbezéseket követő tárgyalás eredményeként született. A Monori Járásbíróság ítélete egy rendbeli magzatelhajtás kísérlete volt, mely után kérte a baba ügyvédje védence felmentését, az ügyészség pedig a büntetés szigorítását. Liptay néni az elsőrendű vádlottat 1951-ben ismerte meg, amikor első gyermekének szülésénél segített bábaként. Az asszony vallomása szerint menstruációja 1952. januárjában elmaradt, ezért február 9-én felkereste bábáját. A vád szerint Liptay Imréné vizsgálattal megállapította, hogy az asszony valóban állapotos, és injekciót javasolt neki, melyért 35 forintot kellett fizetnie. Ezek után még öt alkalommal, heti rendszerességgel végzett a baba hüvelyi vizsgálatot, és adta be az injekciót a nőnek. A szülésznő vallomása szerint az intramuscularisan beadott injekció Syntestrin volt. (Ez egy szintetikus ösztrogén-származék melyet a petefészek működésének hiánya vagy csökkenése okozta genitális illetve extragenitális megbetegedések kezelésére használtak.) Az ítélet indoklásában szerepel, hogy a baba hat alkalommal végzett hüvelyi vizsgálatot, ezzel foglalkozásának szabályait tudatosan megszegte, valamint páciense életét, testi épségét közvetlen veszélynek tette ki. Liptay Imréné azt vallotta a bíróság előtt, hogy nem tudott a nő terhességéről, neki csak szédülésre és fejfájásra panaszkodott. Összesen csak három alkalommal találkoztak, első alkalommal 20 forintot kért a gyógyszerért. Az elsőrendű vádlott vallomása tartalmazott egy olyan esetet, amikor őt a férje combon rúgta, a vetélés megindulásakor pedig férjével együtt motoroztak. A bírósági orvosszakértő véleménye alapján egyik cselekmény sem okozhatta a nő vetélését. A baba tetteit a társadalomra rendkívül veszélyesnek ítélte a bíróság, ezért büntetést szabott ki rá.

„E tevékeny életet törte ketté az a szörnyű nap, amikor a gyömrői asszonyok könnyörgése, tiltakozása ellenére kihirdették a bírói ítéletet: „Feltételezhető, hogy tiltott magzatelhajtást akart végezni, ezért a bíróság öt évi szabadságvesztésre ítéli.”

Jó hosszú volt a vádirat, valami hiba mégis csúszhatott bele, mert öt hónap után - jogainak teljes visszaállításával - szabadon bocsátották. Hazaérkezése napján a gyömrőiek valósággal kifosztották a virágüzletet...” – írja Nyíri Éva a Pest Megyei Hírlap hasábjain 1969-ben (Nyíri, 1969).

Hogy pontosan hogy történt az eset, miért szabadult a baba 5 hónap után a jogerős ítélet ellenére, Szabó József sosem tudta meg, de szívesen felidézte nagymamája hazaérkezését: *„Szinte az egész város ünnepelt, amikor Mama leszállt a vonatról. Virággal a kezükben sorfalat álltak, az állomástól egészen a lakásunkig. A szobák teljesen megteltek, alig tudták édesanyámmal azt a rengeteg virágot elhelyezni.”*

Otthonból a szülőotthonba

A 18. században elterjedő modern orvosi kultúra, az élettani folyamatok megismerésére, kutatására való törekvés szükségessé tette az egészségügyi intézmények létesítését, melyeknek kettős célja volt: a gyógyítás hatékonyságának növelése, valamint a testi folyamatok feletti felügyelet biztosítása. Tauffer Vilmos közel tíz éves munkájának köszönhető reformtervekkel indult a magyar közegészségügy 20. századi története. Az akkor még kezdetleges statisztikai számítások alapján is megállapítható volt a magas csecsemőhalandóság. Ennek javítására az anya- és csecsemővédelmi intézkedések részeként 1914. júliusában Budapesten megalakult a Városi Népsegítő Iroda. Dr. Madzsar József orvos és társadalomtudós, valamint Bárczy István polgármester ötletük kidolgozásába természetesen Tauffert is felkérték. Munkájukat többek között Heim Pál, Bókay János és Berend Miklós is segítették, akik a gyermekgyógyászati kérdésekben adták szakmai tudásuk legjavát (Kiss, 2004).

Az anyák és csecsemők szociális és egészségügyi védelme keretében még ebben az évben létrejött a Márta-otthon és a Batthyány-szülőotthon. Az ingyenes ellátást biztosító intézményeket állami javakból és

adományokból tartották fenn. Az első világháború utáni népességfogyás balanszírozására egyre több szülőotthon létesült. A szülönőket, valamint az újszülötteket szükségesnek érezték szoros egészségügyi ellenőrzés alá vonni a nemzet gyarapodása érdekében (Svégel, 2018). A szülőotthonok eltérő szolgáltatással működtek a század elejétől egészen az 1980-as évekig. Eleinte kizárólag szülésznők látták el a szülni érkezőket és újszülöttjeiket, csak sürgős esetben hívtak orvost a szüléshez. Később egyre több szülőotthon alkalmazott szülész-nőgyógyász szakorvost is, néhány intézmény nőgyógyászati beavatkozásokra és császármetszésre alkalmas műtőt tartott fenn.

Azok a nők, akiknek komplikációmentes várandósságuk volt, a második világháború végéig otthonukban születtek. Nagyon ritkán saját kérésre vagy orvosi utasításra mentek kórházi szülészeti osztályra, illetve szülőotthonba, hiszen Semmelweis vívmánya után még évtizedek teltek el úgy, hogy a gyermekágyi láztól rettegték a kórházi szülés hallatán. Semmelweis felhívta a figyelmet az aszepsis jelentőségére, amellyel az anyák millióinak életét mentette meg (Rigó, 2018).

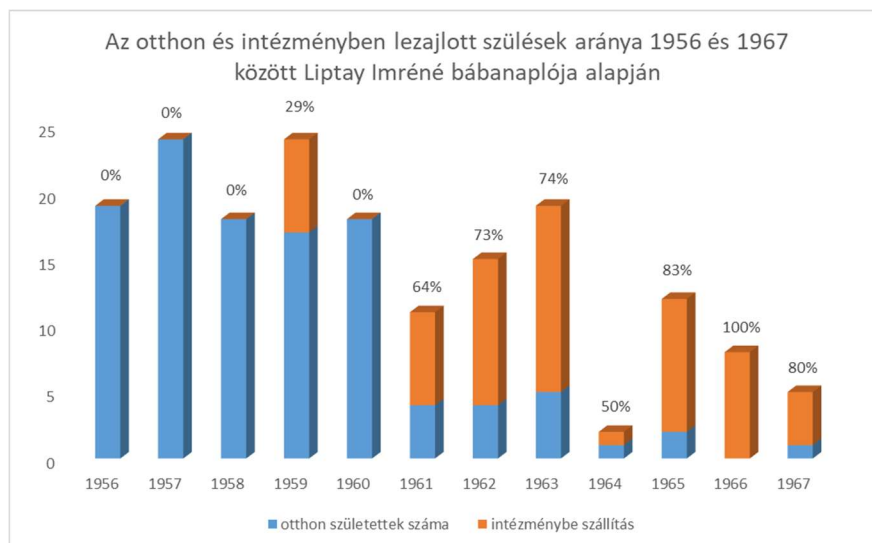
1951-ben olyan egészségügyi rendelet született, mely a szülőotthonok működésének szabályozását is magába foglalta. E rendelet szerint a szülőotthonok falain belül is a szülésznők feleltek a szülések levezetésért, orvost csak komplikáció esetén hívtak. A rendelet megszületésével erős propaganda indult a várandósok meggyőzésére, hogy otthonaik helyett válasszák a közeli szülőotthont gyermekük világra hozásának helyszínéül.

A Zala napilap 1951. novemberi számában is egy ilyen helyzetjelentést olvashatunk:

„Tágas ablakokon süt be az őszi nap a novai szülőotthon fehér szobáiba. Tisztaság, kényelem, gondos kezelés, kiváló ellátás — ez jellemzi a szülőotthon működését — így beszélnek a szülőotthonról a távozó anyák is. Jelenleg csak egy lakója van a Szülőotthonnak. Egészséges, apró emberpalánta fekszik a fehér ágyban. Nyugodtan, egyenletesen léleklizik. Önkéntelenül is rágondolunk ilyenkor a sötét, fülledt, ételgőzös falusi konyhákra, légyrajokra és a gyermekhalandóság nagy számára. Magyar Irén, a szülőotthon vezetője kiváló gazdája a rábízottaknak. Minden percben készen áll az új emberkék fogadására. — Akik itt jártak, mind megelégedtek. Megszerették a szülőotthont. Persze, eleinte nagy volt az idegenkedés — rémhírekkel próbálták távol tartani a nőket. Nem egyszer a falusi szülésznők. De sokat változott a viszonyuk nekik is a szülőotthonhoz. Már maguk hozzák be legtöbbször az anyákat.” (“A novai szülőotthonban,” 1951).

1952. július 29-én Drexler Miklós miniszterhelyettes kidolgozta *Az élveszülések arányainak megjavítása, illetőleg az anya-csecsemő és gyermekvédelem megjavításán keresztül a csecsemő és gyermek halálozás csökkentése* című tervezetét. A tervezetben többek között az intézeti szülések arányának emelését látta szükségszerűnek az újszülöttek védelmének érdekében. Célul tűzte ki, hogy az akkor 42%-ban intézetben lezajlott szülések aránya 1954 végéig 60%-ra növekedjék.

Liptay Imréné bábanaplójában jól látható a tendencia, amely az 1950-es és 60-as évek Magyarországi szülések helyszínének áthelyeződésére jellemző. Ebben a 12 éves periódusban összesen 175 megindult szüléshez hívták a bábát. Feltételezhető, hogy ennél sokkal magasabb volt a születésszám, azonban azokat a szüléseket nem tartalmazza a dokumentum, amelyek tervezetten intézményben zajlottak (4. ábra).

4. ábra Liptay Imréné bábánaplója alapján (1956-1967)

Viszonylag sok esetben hívott a család bábát, amikor a vajúdas jeleit észlelték, de a szülés már a kórházban vagy szülőotthonban zajlott le. Érdekes megfigyelni, hogy az 1960-as évektől az otthoni szülések esetében többször fordul elő kis súlyú újszülött, koraszülés és egy esetben rohamos szülés megjegyzés olvasható a bábánaplóban. Gyanítható, hogy ezeknél a szüléseknél már nem volt idő a kórházba szállításra, így a baba segítségével zajlottak le. Időben előrehaladva egyre több olyan bejegyzést találunk, ahol a személyes adatok mellett csak egy megjegyzés áll: „Bajcsy Zs. Kórházba szállítva, Máv Kórházba szállítva, Rókus Kórházba szállítva, Monori Szülőotthonba szállítva...” Feltehető, hogy a kórházba szállítást jórészt a fent említett törekvések indokolták.

Steuer Isvänné Ica néni első személyes találkozása a bábával 1956-ban történt, amikor édesanyja hatodik gyermekét, Erzsébetet várta. Ekkor Ica néni 17 évesen jelen lehetett húga születésénél, ami egy életre szóló élményt jelentett számára. „Segítettem mindenben, amit kért tőlem. Vizet melegítettem, törölközőket vettem elő, amikor pedig megszületett a húgom, a baba betakarta, és a kezembe adta, hogy én vigyázzak rá, amíg édesanyját ellátja.” Kilenc évvel később Ica néni már férjezett asszonyként Sülysápon élt. A nők többsége különböző okok miatt kórházi szülésre készült. Ica néni rettenetesen félt a gátmetszéstől, márpedig ismerősei megerősítették, hogy a kórházban nagy valószínűséggel ezen a beavatkozáson át kell esnie. Várandóssága második felében felkereste a helyi bábát Szerencsésné, hogy segítséget kérjen tőle. A baba hüvelyi vizsgálatot javasolt, hogy megállapítsa, alkalmas-e Ica néni a szülésre. A vizsgálat után azt mondta, hogy inkább válasszon egy kórházat, mert olyan szűk a hüvelye, hogy lehetetlennek tartja a komplikációmentes szülést. Ica néni azonban nem hagyta annyiban, eszébe jutott Liptay néni, aki megtestesítette számára az ideális bábát. Első útja Gyömrőre vezetett, és mielőtt szüleit meglátogatta volna, a vonatállomástól egyenesen a baba lakásához sietett. Lipi néni megismerte őt 9 év után is, érthetően ez még nagyobb bizalommal töltötte el a várandóst. Nagyon boldog volt tehát, hogy elvállalta a segítő szerepét közelgő szülésénél. Ica néni egy időre a szüleihez költözött, ott várta a szülés megindulását. Amikor rendszeres fájásokat érzett, öccse elindult a bábáért, és motorkerékpárral hozta őt a szülői házhoz. „Kezet mosott, megvizsgált, és azt mondta, kórházba kell mennem, túl szűknek érzi a hüvelyem. Én akkor nagyon elkeseredtem, de nem volt választásom, a postahivatalból telefonáltak mentőért. Összeszedtem a holmimat, elkezdtem felöltözni, de akkor már tolófájásokat éreztem. A mentősök vinni akartak, de a baba azt mondta,

hogyan az autóban szülnék meg, maradjunk inkább otthon. Nem sokkal később megszületett Rajmund kisfiam, épen, egészségesen. A gátamon csupán egy apró horzsolás maradt a szülés után. Így mondta a bába, hogy csak horzsolás.” – emlékszik vissza Ica néni. A mentőápoló szerette volna szülés után kórházba szállítani a frissen szült asszonyt és újszülöttjét, de Lipi néni megnyugtatta őt, hogy semmi szükség kórházi ellátásra, mindketten jól vannak. A bába egy héten át rendszeresen látogatta a gyermekágyast, minden nap megnézte a vérzését, megszagolta a véres vattát, és megállapította, hogy minden rendben van. A történet itt nem ért véget, Ica néni elmesélte, hogy az addig szépen gyarapodó, egészségesnek tűnő Rajmund 10 napos volt, amikor egy hangos sikítás után igen furcsa, szapora légzést produkált. Azonnal kórházba vitték, ahol sajnos már nem tudták megmenteni. Ica néni kisfiának szívfejlődési rendellenessége volt – állapította meg a boncolást végző orvos.

Bábákból lett szülésznők

Czellaó Sándorné 1931-ben szerezte szülésznői oklevelét, majd Monoron járt szülésekhez 1955-ig, huszonnégy év alatt összesen 912 újszülött érkezett meg kezei közé. A Pesti Hírlap riporterének arról számolt be, hogy a születésszám igen változatosan alakult az egyes években. Míg 1937-ben 16-an, 1947-ben 92-en születtek kezei közé (Olasz, 1987). A bába az 1953. szeptemberében megnyitott Monor Járási Szülőotthonban kezdett el dolgozni 1955-ben. Az MTI Zrt. fotóarchívumában egyedülálló felvételeket találunk, melyek a Monori Szülőotthonról készültek egy riport kapcsán. „1954. május 14. Elérkezett a szoptatás ideje a Monori Járási Szülőotthonban, amely nem egészen egy esztendeje, 1953 szeptemberében nyílt meg 14 férőhellyel. Azóta 136 gyermek született.” – kommentálja a szerző a fotóját, melyen a szakszemélyzetet és az édesanyát is szájkendőben láthatjuk a szoptatási „vizit” alkalmával. További hat fotó kapcsolódik a képriporthoz, melyek többek között ábrázolják az újszülöttek édesanyjuktól való elszeparáltságát, a világos, tiszta szobákat és a bábák odaadó gondoskodását ("Egészségügy - Új szülőotthon Monorban", 1954).

A 20. század közepén végzett bábák még az oktatás keretén belül a család otthonában kísért szülésekről is tanultak, de hangsúlyosabb volt képzésük során az intézményi szülés normája. Svégl Fanni interjújában egy nagyatádi szülésznő beszél a kétféle szülésről. 1951-ben a szülőotthonban dolgozók látták el a háznál szülőket is. Ez többnyire a kevésbé kedvelt feladataik közé tartozott, mivel leginkább szerény szociális körülmények között élő nők maradtak otthonukban. A rossz életkörülmények és a tiszta intézményi keretek közötti különbséget szoros összefüggésbe hozták a szülés biztonságával, a házi szülés egyenlővé vált a higiénia mellőzésével és a szegénységgel (Svégl, 2018).

Liptay Imréné bábanaplója 1967-ben lezárult. A Gyömrő környéki intézmények ellátták a szülő nőket és újszülöttjeiket, nem volt szükség többé a községi bábára. Előbb nyugdíjazták őt, mint ahogy számított rá. Sajnos éppen nem a legjobb élethelyzetben érte őt a hír, hiszen egy kölcsöntörlesztés elején járt, amikor megérkezett a levél nyugállományba helyezéséről. Az eljárás hirtelensége csalódottsággal töltötte el, de jó kapcsolata, a kölcsönös bizalom és kötődés továbbra is megmaradt a gyömrői lakosokkal.

A szülésznői hivatás a mai Magyarországon

Az ősi bábai mesterség átalakulása évszázados folyamat, de a 20. század olyan gyökeres változást hozott a szülések körülményeibe és a bábák életébe, amely erősen meghatározza munkavégzésüket napjainkban is. Hetven évvel ezelőtt, amikor a bábák a családok otthonaiból az intézmények szülőszobáiba vonultak, minden szülés szakorvosra átlagosan két szülésznő jutott. Napjainkban a szülészeti osztályok orvosai és szülésznői aránya körülbelül 1:1 (Novák, 2019). A szülésznők munkavégzése orvosi jelenlétéhez kötött, ami

a szülész-nőgyógyászokra nagy terhet ró. A szülésre való felkészítés, tanácsadás a múlt század közepéig a bábák feladata volt, az elmúlt évtizedekben azonban a szülész-nőgyógyász szakorvosok és a védőnők átvették a várandósok gondozását. A szülőnő és szülésznő első találkozása gyakran csak a szülőszobán történik meg. Hosszú idő után 2014-ben újra lehetőségük nyílt a szülésznőknek bekapcsolódniuk az alacsony rizikójú várandósok gondozásába (26/2014. (IV.8.) *rendelet a várandósgondozásról*), de a tárgyi feltételek hiánya miatt a mai napig nem vált gyakorlattá a szülésznői várandósgondozás. Az elmúlt közel másfél évszázadban mindvégig a szülésznői kompetenciák közé tartozott az önálló szülésvezetés, ennek ellenére a kórházak jelentős részében az intézményi protokollok értelmében a szülésnél jelen kell lennie szülész-nőgyógyász szakorvosnak is.

2006. után már kizárólag főiskolai szintű diploma (BSc) megszerzésével válhat valaki szülésznővé. A szülések a 20. század második felére kevés kivétellel intézményben zajlottak, a bábai hivatás átalakult, és az egészségügyi ellátórendszer részeivé váltak a szülésznők. A várandós nők igényeit kiszolgálva továbbra is voltak otthonszülések, melyeknél az országban csupán néhány baba vállalta az önálló szüléskísérést. Az otthonszülések jogi szabályozására a 2011-ben megjelent kormányrendeletben került sor (35/2011. (III. 21.) *Korm. rendelet az intézeteken kívüli szülés szakmai szabályairól, feltételeiről és kizáró okairól*).

Összegzés

Kutatásunkban szakirodalmi források felhasználásával, Liptay Imréné gyömrői baba hagyatékának feldolgozásával, valamint életútinterjúk készítésével arra kerestük a választ, hogy a 20. század társadalmi változásai és az orvostudomány fejlődése hogyan befolyásolták a szülésznői hivatás sajátosságait. Évezredek óta kísérték születeket olyan bábák, akik maguk is megtapasztalták a szülés természetét. Mária Terézia uralkodása idején vezették be először a bábák képzését, majd a 20. század küszöbén Tauffer Vilmos közegészségügyi reformjának részeként a bábaképző intézetek már több hónapos oktatást biztosítottak az oklevél megszerzéséhez. Az okleveles bábák arányának növekedésével a hagyományos bábaság, mint önálló szakma lassan kezdett eltűnni, ezzel egyidőben létrejöttek az első szülőotthonok, a kórházi szülészeti osztályok pedig egyre nagyobb számban fogadták a szülőnőket. Mint egészségügyi dolgozók, a második világháború alatt jelentős szerepet vállaltak a bábák a szülések biztonságos körülményeinek megteremtésében és a sebesültek ápolásában egyaránt. Az ötvenes években az intézmények már állandó munkát biztosítottak a frissen végzett és az addig házi szülésekhez járó okleveles bábák számára, a bábaképzők pedig egyre inkább a kórházi szülésznői teendők oktatását helyezték előtérbe. A nők többsége korábbi bábája személyéhez ragaszkodva választotta a kórház vagy szülőotthon szülőszobáját születe helyszínéül, fokozatosan megszűntek a községi szülésznői státuszok is. A korszak történéseinek elemzésével bemutattuk, hogy egy emberöltő alatt gyökeresen megváltozott a szülésznők önállósága és feladatköre is. A kórházi osztályokon leginkább orvosi asszisztensként voltak jelen a születeknél, a várandósgondozást kizárólag orvosok és védőnők végezték, míg az újszülöttekről a csecsemőosztályok ápolói gondoskodtak. A várandós- és szüléskísérés, valamint gyermekágyas ápolás addig egyszemélyes folyamata felosztásra került, ami szükségszerűen magával hozta a szülésznők és szülőnők kapcsolatának elszemélytelenedését. Jelen magyarországi képzés alkalmassá tenné a szülésznőket az önálló munkavégzésre, azonban a hazai körülmények még nem nyújtanak kellő teret és bizalmat ehhez.

Irodalom

- A novai szülőotthonban. (1951, November 21). *Zala*. Retrieved from https://library.hungaricana.hu/hu/view/Zala_1951_11/?pg=83&layout=s&query=szülőotthon
- CSELKÓ, L. (Ed.). (1987). *Jubileumi emlékkönyv a szervezett magyar mentés centenáriumán*. Budapest: Országos Mentőszolgálat.
- DEÁKY, Z. (1996). *A baba a magyarországi népi társadalomban* (C. E. Alapítvány, Ed.). Budapest: Cenrál Európa Alapítvány.
- DEÁKY, Z., & KRÁSZ, L. (2005). Születésszabályozás. In *Minden dolgok kezdete* (pp. 105–122). Budapest: Századvég.
- FEKETE, S. (1970). A bábaoktatás története Magyarországon. *Orvostörténeti Közlemények*, 55–56.
- FORRAI, M. (2000). A magyarországi bábaképzés főbb állomásai. In K. Kéri (Ed.), *Ezerszínű világ* (pp. 109–120). Pécs.
- JUHÁSZ, A., & MIHÁLYI, B. (n.d.). Budapest védelmi vonalainak rekonstrukciója (1944). Retrieved from Arcanum website: <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/2vhSzakkönyv-magyarok-a-ii-vilaghaboruban-2/budapest-ostroma-5C6C/budapest-vedelmi-vonalainak-rekonstrukcioja-1944-5E23/>
- KENÉZY, G. (1910). *Bábakönyv*.
- KISS, L. (2004). *Egészség és politika – az egészségügyi prevenció Magyarországon a 20. század első felében*. Budapest: Korall.
- KISS Lajos. (1981). A baba. In *Szegény emberek élete* (3., pp. 385–393). Budapest: Gondolat.
- MARKOS, G. (1988). Bábabság Makón. *Makói Múzeum Füzetek*, 61.
- MTVA, A. (1954). Egészségügy - Új szülőotthon Monorban. Retrieved from <https://archivum.mtva.hu/photobank/item/MTI-FOTO-MVRSMHhIYIFKSHd0aUVWcU1YL0RSdz09>
- NOVÁK, J. (2019). Szülés/születés Magyarországon a 20. századtól napjainkig. In K. Varga, A. Andrek, & J. E. MOLNÁR (Eds.), *A szülés és születés minősége a perinatális tudományok megközelítésében* (pp. 203–204). Budapest: Medicina.
- NYÍRI, É. (1969, November 16). Liptay Imréné. *Pest Megyei Hírlap*, p. 161.
- OZLASZ, J. (1987). A bábakönyv tanúsága. *Pest Megyei Hírlap*, p. 127. Retrieved from https://library.hungaricana.hu/hu/view/PestMegyeiHirlap_1987_06/?pg=0&layout=s
- PETROVICS, A. (2011). A 250 éves magyar bábaoktatás - szülésznőképzés tankönyvei. *Debreceni Szemle*, 19(2), 233–242.
- RIGÓ, J. (2018). Semmelweis életének története és életútjának üzenete a XXI. századnak. *Magyar Nőorvosok Lapja*, 81(3), 128–139.
- SURÁNYI Z., A., & DEÁKY, Z. (1997). *Bábafilm*. Retrieved from <https://youtu.be/VZ1XHyc8IBI>
- SVÉGEL, F. (2018). A bábamesterség átalakulása a XX. század közepén. *A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei*, 05, 237–254. <https://doi.org/10.26080/krrmkozl.2018.5.237>
- SZÁLLÁSI, Á. (n.d.). A magyar szülészet története a kezdetektől az I. világháború végéig. Retrieved from http://www.orvostortenelem.hu/tankonyvek/tk-05/pdf/4.11.1/szuleszet_tortenete.pdf
- SZAUER, E. (2000). A csecsemőhalandóság és a terhesgondozás területi alakulása a '90-es években. *Demográfia*, 43(4).